

Landschappelijk erfgoed Texel

- Eilanddialoog 2024 -

TEXELS' TROTS

BEHOUDEN, ONTWIKKELEN EN BELEVEN

december 2024

**Nationaal Park
Duinen van Texel**

Inhoud

Inleiding	Jan van de Venis, voorzitter Nationaal Park Duinen van Texel	3
1	Uitkomsten van de dialogen	5
1.1	De Texelse identiteit in het landschap	5
1.1.1	Hoge Berg	5
1.1.2	Schapenboeten	5
1.1.3	Tuinwallen	5
1.1.4	Kolken	6
1.1.5	Agrarisch cultuurlandschap in de duinen en de duinboeren	6
1.1.6	Het vloedhakenlandschap Den Hoorn / de Hors / veranderende kustlijn	7
1.1.7	Polder het Noorden, strandpolders en het nieuwe land	7
1.1.8	Stuifdijk en Slufter	7
1.1.9	Paardenpaadjes	8
1.1.10	Terpenlandschap	9
1.1.11	Eendenkooien	9
1.1.12	O.a. De Reede van Texel, Licht van Troost, wierschuren, De Westen, tijdsperioden	9
1.1.13	Wat verder ter tafel kwam bij de plenaire afsluitende bijeenkomst	10
1.2	Bedreigingen landschappelijk erfgoed	11
1.2.1	Economische onhoudbaarheid schapenhouderij	11
1.2.2	Gevolgen verlies gebruiksfuncties: kolken, tuinwallen, schapenboeten, paardenpaadjes	11
1.2.3	Landelijke beheersubsidies zijn natuurgedreven (SNL en ANLb)	12
1.2.4	Tuinwallen: de (nieuwe) provinciale regeling	13
1.2.5	Gebalanceerde/geïntegreerde belangenafweging en doeldenken	13
1.2.6	Onvoldoende zichtbaarheid en beleving	14
1.2.7	Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst: toerisme/vakantiewoningen	14
2	Beleidskader	15
2.1	Provinciaal	15
2.2	Gemeentelijk	17
Aanbevelingen		19
Tot slot	Bouwe Bakker, auteur	24
Bijlage 1	De gesprekspartners	26
Bijlage 2	Samenvatting Erfgoednota Texel 2017	28

Inleiding

Landschapselementen zoals dijken, vaarten, terpen, verdedigingslinies, landgoederen, dorpen en steden ademen onze menselijke geschiedenis en vormen aldus ons Nederlands cultureel erfgoed. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, afdeling Landschap, richt zich erop deze vormen van landschappelijke cultuurhistorie van het landschap herkenbaar en beleefbaar te houden. In mei 2024 ontving Nationaal Park Duinen van Texel opdracht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, afdeling Landschap, om een Texelse erfgoeddialog uit te voeren.

Er zijn maar weinig gebieden in Nederland waar het ontstaan van de natuur en de invloeden van de mens op het landschap zo goed leesbaar zijn als op Texel. Door de lange bewonings- en ontginningsgeschiedenis kent het eiland veel cultuurhistorische c.q. landschappelijke waarden. Onder meer de duinen en het Noorzeestrand, de uitgestrekte landbouwpolders, het coulisselandschap met de tuinwallen van de Hoge Berg, de schapenhouderij en de vele schapenboeten en de stolpboerderijen zijn kenmerkend. Ze geven het eiland en zijn inwoners een unieke en sterke identiteit. Tezamen vormen ze ook een magneet voor de toerist en dragen ze wezenlijk bij aan de Texelse economie.

Evenals de rest van Nederland wordt ook Texel evenwel geconfronteerd met ontwikkelingen in het landschap en (ruimtelijke) opgaven die in meer of mindere mate mogelijkwijze de kernwaarden van het eiland raken. Ten tijde van de opdracht bestond het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) nog en het daarbij behorende Transitiefonds van 24 miljard euro, waarin veel opgaven zouden landen. Ondertussen bestaat het programma niet meer, maar veel van de opgaven nog wel.

De eilandcultuur van zelfredzaamheid en onderlinge dialoog en samenwerking is cruciaal wanneer bovengenoemde ontwikkelingen hun rol (gaan) opeisen in (landelijke) politieke keuzes en besluitvorming. Het is belangrijk om voor te sorteren, elkaar op te zoeken en te bespreken welk cultureel landschappelijk erfgoed een breed gedragen fundament heeft als het gaat om de Texelse identiteit, zowel historisch als toekomstgericht bezien.

Het Nationaal Park Duinen van Texel voelde zich daarom geroepen een Texelse erfgoeddialog te faciliteren. Omdat we van Texel houden. En omdat het aansluit op het landelijke besef dat de nationale parken ingebed liggen in het landschap c.q. de omgeving en dat er hoe dan ook een wederzijdse verbinding met die omgeving bestaat. Niet de afzonderlijke delen, maar juist de som der delen zorgt voor meerwaarde. Juist omdat onze organisatie zich sowieso al richt op verbinding en samenwerkt met de diverse partijen die Texelse natuur en cultuur als speerpunt hebben c.q. economisch benutten, en we die samenwerking relatief eenvoudig voor dit doel konden benutten, zagen we hierin een rol voor onszelf weggelegd als eiland-brede facilitator.

We vonden Bouwe Bakker (woonachtig op Texel, voormalig directeur Landschapsbeheer Flevoland en tegenwoordig als landbouwvertegenwoordiger medeverantwoordelijk voor de uitvoering van het Friese Veenweideprogramma) bereid om dit project te trekken naast zijn reguliere baan.

Hij voerde gesprekken met vele Texel-deskundigen (zie bijlage 1) die zo welwillend waren om hier tijd voor vrij te maken; veel dank daarvoor! Doel was te komen tot een globale inventarisatie van de belangrijkste gezamenlijke erfgoed- c.q. identiteitsdragers en mogelijke 'bedreigingen' (en kansen) op dit gebied. De gesprekken vonden plaats in zomer/najaar 2024. De bevindingen werden genoteerd en eind november 2024 werd een plenaire bijeenkomst gehouden met alle betrokkenen, waarna de laatste puntjes op de i werden gezet. Daarnaast is ook het beleid van de gemeente Texel en de provincie Noord Holland globaal verkend. De opdracht beperkte zich tot het landschappelijk erfgoed buiten de bebouwde kernen. Huizen/gebouwen werden, mede omdat deze al goed zijn gedocumenteerd in het monumentenbeleid, buiten beschouwing gelaten.

We hopen dat met (de uitkomsten van) deze dialoog inzicht is verkregen in de actuele beleving en zorgen over het Texels landschappelijk erfgoed. En dat deze dialoog hernieuwde bewustwording heeft gecreëerd en mogelijk aanleiding kan zijn voor verdere verdieping en uitwerking. Opdat het Texels landschappelijk erfgoedverhaal levend blijft en dat wat ons is doorgegeven, mag floreren voor toekomstige generaties! Mocht dat gewenst zijn, is het Nationaal Park Duinen van Texel graag bereid daarin een rol te spelen.

Namens het bestuur van het Nationaal Park Duinen van Texel,

Jan van de Venis
Voorzitter

1 Uitkomsten van de dialogen

In de dialogen die zijn gevoerd, was veel ruimte voor vrije inbreng van de gesprekspartners. Twee vragen stonden echter in elk gesprek centraal: welk landschappelijk cultuurhistorisch erfgoed typeert de Texelse identiteit voor u en ziet u bedreigingen daarvoor?

1.1 De Texelse identiteit in het landschap

1.1.1 De Hoge Berg en het oude land

Met stip op één staat het landschap van de Hoge Berg (met de uitlopers van het oude land richting Den Hoorn en Oosterend). De Hoge Berg bestaat uit een kern van keileem, aangevoerd door gletsjers in de voorlaatste ijstijd en doordat het ijs eroverheen ging werd dat in de loop der tijd afgevlakt. In de laatste ijstijd werd het overstoven met massa's geelbruin dekzand.

Met name de bijzondere landschapselementen als de tuinwallen, schapenboeten, kolken, het eikenbos met de zandgroeve en de Georgische begraafplaats geven het gebied een unieke uitstraling. De schapenhouderij wordt genoemd als een randvoorwaarde voor het behoud en beheer van dit bijzondere gebied. Dat het een buitengewoon cultuurhistorisch landschap is, mag ook blijken uit de toewijzing van de status van (na het Limburgse Noorbeek tweede) iconlandschap van Nederland, door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC). Het gebied is zo speciaal dat het volgens enkelen 'Nationaal Park waardig' is.

1.1.2 Schapenboeten

Onmisbaar in bijna elk gesprek was de schapenboet als belangrijke identiteitsdrager: ogenschijnlijk doormidden gezaagde schapenschuurtjes met de kop in de wind en de hoge 'afgezaagde' zijde in de luwte. De historie van de schapenboeten gaat ongeveer terug naar het einde van de 17^e eeuw. De boeten (het West-Friese woord voor schuur) stonden verspreid over het eiland en dienden als stal waar schapen konden lammeren, schuilstal bij slecht weer en als opslagruimte voor hooi en materiaal. Het eiland telt ongeveer nog tachtig schapenboeten, waarvan rond de vijftig boeten een monumentenstatus hebben. Voor het onderhoud van de boeten is een gemeentelijke regeling beschikbaar. De Lieuw Texel en stichting Dorpsherstel begeleiden het onderhoud.

1.1.3 Tuinwallen

Ook de tuinwallen of 'op sien Tessels tuunwoallen' kwamen in bijna elk gesprek aan de orde. Deze met plaggen gestapelde muurtjes waren lange tijd de enige mogelijkheid om percelen af te bakenen in het ruige eilandklimaat. Het graven van sloten was in het reliëfrijke landschap geen oplossing, hout en afrasteringsmateriaal was niet beschikbaar. De meeste tuinwallen dateren van na 1562, toen de Staten van Holland op Texel ingrepen in verband met achterblijvende belastinginning en de noodzaak tot graanverbouw, omdat dat niet meer mogelijk was op de verzurende veenweidegronden in Noord- en Zuid-Holland. Het recht om op overalweides vee te laten grazen werd opgeheven en de Hoge Berg en andere hoge gronden werden onder de boeren verdeeld en met tuinwallen afgezet.

Direct na de Tweede Wereldoorlog was er circa 400 kilometer tuinwal op Texel, nu nog circa 165 kilometer. Eigenaren kunnen voor het beheer van de tuinwallen gebruikmaken van een beheerpakket wat de Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging De Lieuw Texel (ANLV De Lieuw Texel) aanbiedt. De Lieuw Texel heeft ca. 110 kilometer tuinwal onder contract. De Lieuw Texel ontwikkelde een speciale stapelmachine waarmee behoud en herstel van tuinwallen enorm werd geholpen. Tegenwoordig werkt De Lieuw Texel nauw samen met twee aannemers die elk hun eigen methode en machines hebben ontwikkeld: Tatenhove met plakjes en een afdekzode en Otten met ruitzoden en een afdekzode.

1.1.4 Kolken

Ook de kolken werden vaak in een adem genoemd met de tuinwallen en de boeten. Aanleg van sloten was geen optie; het uitgraven van drinkwaterpoelen wel. Ooit waren er op het Texelse land meer dan duizend kolken, wat ervoor zorgde dat de schapen het hele jaar door op de percelen konden blijven. Tegenwoordig zijn er nog een paar honderd over, waarvan eigenaren van zo'n 150 kolken gebruik maken van een beheerpakket wat De Lieuw Texel kan aanbieden vanuit het zogenaamde Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb). Via het beheerpakket 'L09 Poel en kleinhistorisch water' kunnen landeigenaren een beheervergoeding ontvangen voor het behoud en onderhoud van een kolk.

1.1.5 Agrarisch cultuurlandschap in de duinen en de duinboeren

Nagenoeg alle gesprekspartners die het duinlandschap tussen Den Hoorn en de Cocksdorp benoemd hebben als identiteitsdrager, benadrukken daarbij dat het gebied vooral bekend is om zijn natuurwaarden, maar dat het ook een rijke cultuurhistorische geschiedenis heeft. Het duingebied is ontstaan vanuit een samenspel tussen mens en natuur. Met aanplant van helmgras wilde men duinvorming en stuifdijken creëren als kustverdediging. In het duingebied en op de mientgronden (vochtige heidevelden en graslanden langs de binnenduintrand) is tot laat in de vorige eeuw nog sprake geweest van agrarisch medegebruik, veelal door de zogenoemde duinboeren die het gebied beweidde met het sobere en inmiddels verdwenen schapenras 'pielsteert'. Het agrarisch verpachten van duinen en mientgronden is begin vorige eeuw verminderd en in eerste instantie vervangen door houtteelt. Halverwege de vorige eeuw is in een deel van de duinen agrarisch gebruik verdwenen in verband met waterwinning. Daarna lagen economische redenen ten grondslag aan het verdwijnen van agrarisch gebruik en kwam er natuurbeheer voor in de plaats, deels met hulp van agrariërs. In het gebied zijn voormalige weilanden en akkers nu veelal nog als zodanig herkenbaar en soms ook met tuinwallen¹ omzoomd. Het huidige duinlandschap vertelt aldus ook een agrarische historie. Ook het regisserend beheer van deze duingebieden kent een interessante historie. Staatsbosbeheer is bij aanvang een ontginningsmaatschappij, wat resulteerde in de aanleg van weilanden en productiebos.

¹ Tuinwallen in de duinen deelden het gebied in pachtpercelen in. Ook tuintjes en natte plekken werden afgetuind om besmetting met leverbot te voorkomen. Het zodenlichaam van de tuinwallen in de duinen was minder hoog en kreeg voldoende hoogte door er takken van duindoorns op te plaatsen.

1.1.6 Het vloedhakenlandschap Den Hoorn / de Hors / veranderende kustlijn

In meerdere gesprekken kwam het landschap rond Den Hoorn, de Hors en de Razende Bol aan de orde. In de beleidsdocumenten wordt dit gebied ook wel aangemerkt als het strandwallen- en strandvlaktenlandschap en het jonge duinlandschap.

Kenmerkend voor dit gebied zijn de vloedhaken: duinenrijen die vanaf de westelijke duinen oostwaarts lopen en waren ontstaan door een combinatie van zandaanvoer vanuit zee en stroming door het Marsdiep. De laaggelegen kwelders binnen de vloedhaken werden in de middeleeuwen ingepolderd.

Dat de schepen ooit tot aan Den Hoorn kwamen, waaraan De Diek met de voormalige scheepshelling nog doet herinneren, is eigenlijk alleen nog in te beelden met behulp van de geplaatste vloedpalen met peilniveau van 1590, maar is in het landschap alleen zichtbaar voor de echte kenner.²

1.1.7 Polder het Noorden, strandpolders en het nieuwe land

Menigmaal worden de polders genoemd: Waal en Burg³ (oorspronkelijk kweldergebied dat in 1654 werd ingepolderd door de aanleg van de Ruigendijk), Eierland (1835) en vaak in het bijzonder de polder het Noorden die in 1876 werd ingepolderd en 791 hectare groot is. De molen Het Noorden (gebouwd in 1887) en de bassins tussen de molen en de waddendijk voor opslag van bemalen water uit de polder zijn prachtige markeringen in deze polder. Met een schuivensysteem werden deze bassins geopend bij eb, zodat het bemalen water kon onder vrij verval afvloeien naar het wad. De molen deed dienst tot circa 1930, waarna het gemaaltje ernaast het overnam tot 1978. Daarna nam het nieuwe gemaal Krassekeet het over. Nog steeds maalt de molen, met vrijwillige molenaars, maar dan voor demonstratie.

Natuurmonumenten heeft een renovatieproject in voorbereiding voor de bassins en technische werken voor het laten afvloeien van bemalen polderwater naar het wad.

In de gesprekken werd ook menigmaal met waardering gesproken over het herstel van oude krekens en het behoud van dijken die nu geen dienst meer doen, maar doen herinneren aan de tijden van voor de inpolderingen.

1.1.8 Stuifdijk en Slufter

De stuifdijk tussen De Koog en de Cocksdorp (Zanddijk) en het achterliggende gebied van de Slufter kwamen in enkele gesprekken naar voren als identiteitsdragers. De stuifdijk werd daarbij genoemd als randvoorwaarde voor de ontwikkeling van De Cocksdorp en Eierland (strandpolders) en de Slufter als bewijs voor de verloren strijd tegen het water.

² De Naal werd ingepolderd in 1378 en het oostelijk daarvan gelegen Zouteland en de Buitendijk midden vijftiende eeuw. De Grie werd in 1549 ingepolderd. De Kuil is ingepolderd in 1436 en het Hoornder Nieuwland na enige mislukkingen uiteindelijk in 1602.

³ Waal en Burg is een oude grote polder, maar er zijn veel meer oudere polders bedijkt vanaf de stuwwal en vanuit de duinen. Het Valkeland, ingedijkt in 1343 is één van de oudste polders (Schraag, S. 1990, Veldnamen van Texel). De Cooghen, poldertjes ten oosten van De Koog dateren uit de vijftiende en zestiende eeuw.

Het Sluftergebied kenmerkt zich als een gemaakt landschap met stuifdijken aangelegd in 1855, 1888 en 1925 en in de Muy in 1876. In het gebied zijn sloten gegraven en dijken opgeworpen. Ook zijn er restanten van loopgraven en verdedigingswerken van de Noordkop en Zuidkop met op het strand nog stukken beton van voormalige bunkers die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog.

Er zijn tot circa 1925 meerdere pogingen gedaan het gat van de slufter dicht te maken door stuifdijken aan te leggen. In 1956 werd er onderzoek naar de geul gedaan. De ebstroom is sterker dan de vloedstroom, waardoor er een zanddrempel in zee ligt die bij storm weer wordt opgeruimd. De geul beweegt zich van noord naar zuid en omgekeerd en creëert telkens een nieuwe pionierssituatie. Er is veel onderzoek gedaan naar de veiligheid. Vanaf 1960 is er op gestuurd dat de opening (ooit 850 meter breed) niet groter werd, onder andere door de loop van de geul vijf keer aan te passen. Tegenwoordig kan de geul kwispelen zonder de veiligheid in gevaar te brengen.

Veel in het duingebied (ook buiten de Slufter) is landbouwkundig verpacht geweest. Beheer vond plaats door duinboeren met onder andere schapen (pielsteert), maar daar kwam een eind aan omdat er te weinig mee te verdienen was. Na de Eerste Wereldoorlog ontstond er ook akkerbouw, zelfs gestimuleerd met subsidie van de overheid en met inzet van Staatsbosbeheer. Ontginning begon met zaai van lupine, gevolgd door gras en na twee jaar werden ze verpacht aan nieuwe boerenbedrijven met hulp van de Boerenleenbank. Onder andere door inzet van Dr. Jac. P. Thijsse is ontginning door Staatsbosbeheer gestopt in 1908. Abrupt, “we zijn er zo uitgestapt”. De in 1898 gestarte bosaanplant vond zuidelijker op het eiland plaats, tot 1940.

Nu zijn er allerlei andere vormen van beheer. In de kwelder van de Slufter is na het stoppen van de begrazing met schapen, dat in de door successie ruiger worden vegetatie weinig effect meer had, vervangen door begrazing door grotere grazers. In eerste instantie runderen en nu Konikpaarden. Mogelijk wordt de begrazing in het zuidelijk deel gestopt, nu de natuur daar haar gang mag gaan.

1.1.9 Paardenpaadjes

In de tijd dat boeren nog paarden gebruikten, lagen er op de meeste onverharde wegen op Texel zogenoemde ‘peerdenpoadjes’. Deze smalle klinkerweggetjes dienden om te voorkomen dat het midden van een onverharde weg door het voortdurende inslaan van de beslagen paardenhoeven helemaal rul en uitgesleten zou raken. Het gaf de paarden bovendien meer houvast om de karren die met de wielen in het onverharde deel reden, voort te kunnen trekken.

Helaas zijn er op Texel maar enkele fragmenten van zulke paadjes bewaard gebleven. Agrarische natuurvereniging De Liew Texel heeft bij Den Hoorn een oud paardenpad dat vroeger van de Watermolenweg onder de dijk langs liep, in ere hersteld (tot aan het recentelijk opgeknapt havensluisje), evenals een pad dat vroeger vanaf het fietspad bij de Stolpweg naar de Rommelweel liep.

1.1.10 Terpenlandschap

Op het oude land tussen Oost en Oudeschild, wat nu een polderlandschap is, zijn nog restanten in de bodem aanwezig van middeleeuwse terpen. Het is onder andere nog herkenbaar in het reliëf in het maaiveld. Dit bodemerfgoed krijgt veel aandacht bij Natuurmonumenten, gevoed door de zorg dat ontwikkelingen in de landbouw leiden tot rationalisering van het landschap.

1.1.11 Eendenkooien

Er zijn nog vier eendenkooien op Texel, drie in eigendom van Natuurmonumenten. Deze hebben nog kooirecht. De kooi bij Spang is iedere zaterdag tussen april en september open voor excursie en wordt onderhouden door een groep vrijwilligers. Daarnaast liggen er nog kooien van Natuurmonumenten aan de Westergeest en aan de Zuid-Haffel.

Eén eendenkooi is eigendom van Staatsbosbeheer: de Korverskooi ten noordoosten van De Koog. De kooi is nog steeds in gebruik. Er staat ook een val voor het vangen en ringen van zangvogels. Omdat het er rustig moet blijven, is de kooi niet open voor publiek.

Het beheer van de kooien wordt gefinancierd met het pakket 'eendenkooien' uit de subsidieregeling Natuur- en landschapsbeheer (SNL).

1.1.12 O.a. De Reede van Texel, Licht van Troost, wierschuren, De Westen, tijdsperioden

De Schansen nabij Oudeschild, samen met het Skillepaadje en de Wezenputten (en Buitenplaats Brakestein) kwamen minder primair aan de orde als identiteitsdragers. De haven van Oudeschild, die in 2030 250 jaar bestaat, werd door één persoon genoemd. Mogelijk omdat De Reede van Texel al speerpunt is in het beleid van de gemeente?

Fort de Schans en steunforten zijn in beheer bij Natuurmonumenten. De forten zijn hersteld, waarbij de nevenforten overigens niet op oorspronkelijke hoogte zijn gebracht. Het beheer vraagt veel inzet, zoals tien tot twaalf keer maaien per jaar, en kan niet bekostigd worden uit SNL. Het vinden van andere bronnen van inkomsten is lastig.

In de gesprekken kwamen ook elementen langs die niet zozeer gekenmerkt werden als identiteitsdrager, maar wel als bijzonderheid vermeld werden. Zoals de weidemolentjes (vier in Waal en Burg, drie bij Dijksmanshuizen en één bij eendenkooi Spang), het Licht van Troost, de wierschuren⁴ en het verdwenen dorp De Westen waar met behulp van satellietbeelden nog restanten van grafheuvels zichtbaar zijn.

Wat in de gesprekken meerdere keren aan de orde kwam, zijn de overblijfselen uit kenmerkende tijdsperioden: de Romeinse tijd, VOC-tijd, het begin van de twintigste eeuw en uiteraard de Tweede Wereldoorlog. Bij dat laatste gaat het niet zozeer om identiteitsdragers, maar wel om algeheel besef van historisch erfgoed. De spoorlijn die door het duingebied liep, vanaf Oudeschild tot De Koog is uit het landschap verdwenen, maar nabij strandpaviljoen Paal 9 zijn nog betonresten terug te vinden. Deze spoorlijn werd gebruikt voor aanvoer van bouwmaterialen voor bouw van onder andere bunkers. Ook zijn er nog betonnen afrasteringspalen die onderdeel waren van driehoekige stellages in zee waar een landmijn op

⁴ O.a. Oost 76 Oosterend, Museum Kaap Skil, Kerkstraat 1 Den Hoorn

bevestigd was om landingen tegen te gaan. Ze zijn na de oorlog, bij gebrek aan materiaal, door de landbouw gebruikt als afrasteringspalen voor weilanden, zoals aan de Westerweg tussen Den Hoorn en De Westen. Bij bunker Texla staat ter herinnering zo'n driehoekige constructie opgesteld.

De aanwezigheid van de betonnen bunkers die op de duinen stonden maar door strandafslag in zee zijn verdwenen, spreken ook tot de verbeelding, mede omdat dit het besef van een kustlijn die landinwaarts trekt, voedt. De zee neemt, en geeft. Nog steeds spoelen er munten, schoengespunten, munitie en restanten van vliegtuigwrakken aan die ons iets vertellen over vroegere tijden. In deze verdient jutter Paul Dekker een bijzondere vermelding, die veel vondsten die geen plek vinden in één van de Texelse musea, bewaart voor het Texelse nageslacht.

1.1.13 Wat verder ter tafel kwam bij de plenaire afsluitende bijeenkomst

Tijdens de afsluitende bijeenkomst werden de volgende elementen door de aanwezigen genoemd ter aanvulling op de interviewresultaten:

- bunkers;
- de Prins Hendrik Zanddijk;
- de oude dijkstructuur en het onderliggende verhaal;
- de ruilverkaveling (veertig nieuwe boerenbedrijven en egalisatie van gronden);
- benamingen van de oude weilandjes;
- ruilverkavelingsboerderijen (na de stolpen) en na-oorlogse noodwoninkjes.

1.2 Bedreigingen landschappelijk erfgoed

De betrokkenheid bij de in de voorgaande alinea genoemde landschappelijke erfgoeddragers is groot. Gevraagd naar zorgen of bedreigingen betreffende deze onderwerpen, kwam een veelvoud aan aandachtspunten naar voren.

1.2.1 Economische onhoudbaarheid schapenhouderij

Er is brede zorg over het voortbestaan van de schapenhouderij. “Er is geen droog brood mee te verdienen.” De vergelijking met de geschiedenis van de duinboeren dringt zich op.

De uitstralingseffecten van de slechte economische omstandigheden van de schapenhouderij zijn in een veel groter gebied terug te vinden, maar concentreren zich vooral op het oude land. Het probleem staat al langer op de agenda van zowel de landbouw als andere Texelse partijen zoals de VVV (Texel is ‘het schapeneiland’).

De kern van het probleem is dat een karakteristiek (iconisch) landschap is ontstaan vanuit een merendeels economisch gedreven gebruiksfunctie. Het verlies van de economische prikkel c.q. het verlies van de gebruiksfunctie, zet het landschap in zijn huidige verschijningsvorm onder druk. Het bij wet beschermen van elementen borgt nog niet het beheer en het voorkomen van verval.

1.2.2 Gevolgen verlies gebruiksfuncties: kolken, tuinwallen, schapenboeten en paardenpaadjes

Direct gerelateerd aan de (dreigende) teloorgang van schapenhouderij is het verlies van de oorspronkelijke gebruiksfunctie van kolken, tuinwallen en schapenboeten. Vele weilanden waarin ze liggen, worden gebruikt als grasland voor melkveehouders of als akkerland en er worden andere drinkwatervoorzieningen georganiseerd/aangelegd, omdat de kolken droogvallen in de zomerperiode.

Wanneer dergelijke beeldbepalende landschapselementen hun oorspronkelijke functie verliezen en niet een automatisch economisch gedragen voortbestaan kennen, terwijl voortbestaan wel gewenst is, moeten er passende beheermaatregelen genomen worden. Het woordje ‘passende’ vormt de crux; niet zelden is er sprake van uiteenlopende belangen en doelstellingen.

De zorg rond de schapenboeten varieert van zorgelijk tot uiterst genuanceerd. De nuance wordt vooral gevoed door het feit dat de gemeente eind vorig jaar nieuw beleid heeft vastgesteld om behoud, maar vooral vakkundig beheer goed te organiseren en de eigenaren daarbij te helpen met advies en financiële middelen vanuit de gemeente en vanuit het Waddenfonds. Agrarische Natuurvereniging De Lieuw Texel heeft in opdracht van de gemeente Texel de rol van inspectie op zich genomen en stichting Dorpsherstel Texel levert vakkundig advies en begeleiding bij onderhoud en restauratie. Dit is echter geen garantie dat elke eigenaar zijn boet zal onderhouden c.q. restaureren, wat verklaart dat er wel degelijk ook nog sprake is van bezorgdheid.

Zie voor wat de kolken en tuinwallen betreft de paragrafen 1.2.3 en 1.2.4.

Voor wat de paardenpaadjes betreft, is het uit de gesprekken niet duidelijk geworden of daaromtrent nog verdere behouds- of beheermaatregelen nodig zijn.

1.2.3 Landelijke beheersubsidies zijn natuurgedreven (SNL en ANLb)

Waar de economie verdwijnt en het maatschappelijk belang van behoud en beheer van landschappelijk cultureel erfgoed dat zijn economische dragers verliest of heeft verloren, wel evident is, is een gepaste betalingsvorm voor beheer essentieel. Er is echter geen generieke regeling voor behoud en beheer van landschappelijk cultureel erfgoed. De subsidieregelingen die benut kunnen worden, Subsidie Natuur en Landschapsbeheer (SNL) en Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) zijn gericht op het realiseren en beheren van natuurwaarden; het onderdeel landschap in deze regeling is natuurgedreven.

Het belangrijkste instrument voor natuurterreinbeheerders zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, is de SNL-regeling. In de gesprekken werd meermaals gerefereerd aan het (onvoldoende) beheer van de tuinvallen in het Nationaal Park de Duinen van Texel (rondom weides met een oorspronkelijk agrarisch gebruik). De SNL-regeling waarmee Staatsbosbeheer haar beheerkosten financiert, is echter gericht op natuurbeheer, waardoor de focus bij de uitvoeringsdienst van de rijksoverheid daar naar uitgaat en niet per sé naar de instandhouding van de wallen. En als in het kader van de ontwikkeling van biotopen en natuurdoelen voor botanisch beheer van graslanden wordt gekozen en het weiden met schapen in het tweede kwartaal niet is toegestaan, terwijl juist dan de schapen en lammeren in de wei moeten staan, is er sprake van een conflicterende situatie.

Het is geen onwil, maar een systeemprobleem...

Voor de evenknie, voor beheer op agrarische gronden, de regeling ANLb, waarvan de contracten via BoerenNatuur, op Texel de Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging De Lieuw Texel, afgesloten kunnen worden, geldt hetzelfde. Pakketten uit deze regeling sluiten niet altijd goed aan bij het gewenste cultuurhistorisch verantwoord beheer. Een klein voorbeeld doet zich voor bij de kolken, waarbij de voorwaarde uit het pakket beschrijft dat een deel van de kolk vrij van beweiding moet blijven, wat voor de agrariër meer (afrasterings)werk betekent en uiteraard een ander landschapsbeeld oplevert. Dat de vergoedingsregeling dit voorschrijft, is vanuit de ANLb-regeling logisch, maar vanuit de gebruiksfunctie, waaruit de erfgoedfunctie toch voortvloeit, weer niet.

De urgentie van dit probleem is in heel Nederland in meer of mindere mate aan de orde, maar zeker op Texel overduidelijk en urgent.

1.2.4 Tuinwallen: de (nieuwe) provinciale regeling

Ook de zorg over het behoud van de tuinwallen kwam in bijna elk gesprek aan bod. Voor de tuinwallen is een provinciale regeling opgezet ten behoeve van aanleg, renovatie en beheer. Deze regeling, waarvoor De Lieuw Texel namens de eigenaren een collectieve aanvraag heeft gedaan en een provinciale beschikking⁵ heeft, loopt tot eind 2024. Er is vooralsnog slechts zicht op verlenging tot eind 2025. Dat er geen langjarig uitzicht is, is zeker zorgelijk te noemen. Voorts zou de provincie mogelijk ambiëren de regeling onder te brengen bij de eerder genoemde regelingen SNL en ANLb. Die regelingen bestaan uit 'bouwstenen' die samengevoegd tot een beheerpakket leiden dat voor subsidie in aanmerking kan komen. De bouwstenen in de regeling die zouden kunnen leiden tot zo'n nieuw beheerpakket 'tuinwallen' zijn edoch ontoereikend. "We staan op Texel soms met de rug tegen de muur."

1.2.5 Gebalanceerde/geïntegreerde belangenafweging en doeldenken

Bij de verdere ontwikkeling van het landschappelijk erfgoed op Texel liggen er diverse belangen op de weegschaal, waarbij natuur, agrarische bedrijfsvoering, recreatie en het landschappelijk erfgoed zelf de meest in het oog springende zijn. Veelal wordt daarover genuanceerd, met begrip voor wederzijdse belangen en verschillende uitgangsvizies, gesproken.

Dat wil echter niet zeggen dat het niet schuurt. Zo is er bezorgdheid over de verdere rationalisering van het landschap op met name het oude land ten gunste van een efficiënte landbouw. Dan gaat het bijvoorbeeld om het verdwijnen van reliëfrijke oude graslanden en oude grafheuvels uit de Romeinse tijd en over de al genoemde elementen die in de huidige landbouw hun functie verloren hebben, zoals de kolken. De bestaande financieringsstructuren (paragraaf 1.2.4) versterken de integraliteit in (beleids)afweging niet. Ook kwam in de gesprekken de zorg over de toeristische druk op het eiland aan de orde. Doorvragend kwam hier echter vooral naar voren dat het daarbij niet zozeer gaat om specifieke cultuurhistorische elementen, maar meer over het Texelse identiteitsplaatje in het algemeen (met name de grote recreatiewoningen worden als storend ervaren) en over de druk op de natuurwaarden.

Naast integraliteit van de belangenafweging wordt ook gepleit voor doeldenken. Wat willen we eigenlijk precies? Alles behouden en alles bij het oude houden? Of zijn er ook andere keuzes mogelijk? "We moeten het op Texel ook hebben over kwaliteit versus kwantiteit." Wordt die discussie actief gevoerd? Door wie en waar? De besluitvorming is niet voor een ieder even transparant.

⁵ Het gaat daarbij om vergoeding van beheer, herstel en het (op)nieuw plaatsen van tuinwallen. Voor herstel en nieuw te plaatsen tuinwallen geldt een 90% vergoeding van de kosten. De projectkosten zijn ongeveer € 70 per meter incl. Voor beheer gaat het om € 1,25 per strekkende meter voor het onderhoud van de heining en het verwijderen van struweel op de tuunwal. Tuinwallen kunnen mits vergund opgeruimd worden, op voorwaarde dat ze elders teruggeplaatst worden. Er is ongeveer 110 km tuinwal onder contract (inclusief tuinwallen van Natuurmonumenten). Per jaar wordt er aan herstel en/of nieuwe aanleg ongeveer 1,5 a 2 km gedaan.

1.2.6 Onvoldoende zichtbaarheid en beleving

Elk landschap is dynamisch. Zeker het Texelse landschap waar de wind en de zee geven en nemen. Op Texel is er nog heel veel landschappelijk erfgoed zichtbaar. Maar er is ook heel veel onzichtbaar (geworden). Texel lag ooit bijvoorbeeld vast aan Noord Holland. Ook heeft het dorp De Westen bestaan. Er was zelfs een spoorlijntje. En rond Den Hoorn en in het bijzonder De Hors maakt de dynamiek van de steeds verschuivende kustlijn c.q. zandsuppletie dat er geschiedenis verdwijnt en weer zichtbaar wordt middels vele vondsten op het strand uit de Tweede Wereldoorlog, maar ook uit de VOC-tijd en verdere historie.

Er is veel verbeeldingskracht nodig om de visuele waarnemingen in het landschap te vertalen naar hoe het een eeuw of meerdere eeuwen geleden hier was. De zorg zit er in dat de rijke historie van de verschillende (ook visueel minder zichtbare) tijdslagen niet voldoende wordt verbeeld voor de inwoners en de vele Nederlandse en buitenlandse bezoekers van Texel. Er is gelukkig weliswaar een veelheid aan eigenstandige verhalen over elementen uit de historie vastgelegd, waarbij vanuit verschillende initiatieven tal van erfgoedelementen het podium krijgen, maar de grote historische overkoepelende verhaallijnen ontbreken c.q. zijn niet hapklaar vindbaar cq. worden niet integraal gepresenteerd, waardoor de totale context van het Texelse landschap en de historie minder goed wordt begrepen. Daarbij zou er binnen dat grote verhaal nog meer onderscheidend vermogen benadrukt kunnen worden voor de verschillende gebieden en dorpen.

Naast deze communicatiedoelen gingen enkele dialoogpartners ook in op de communicatiemiddelen. Musea, boeken, websites en informatieborden her en der in landschap zijn er wel, maar er wordt nauwelijks gebruik gemaakt van locatiegedreven informatie via mobile device en de interactieve mogelijkheden die digitale media tegenwoordig te bieden hebben (met name ook voor de jongere doelgroepen). Voorts zouden de waardevolle vondsten (in Den Hoorn) tentoongesteld kunnen worden.

1.2.7 Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst: toerisme/vakantiewoningen

Bij de plenaire bijeenkomst werd door één der aanwezigen de vraag gesteld of toerisme als bedreiging voor het landschappelijk erfgoed opgenomen zou moeten worden. Daarbij werd met name ingegaan op de (grote) vakantiehuizen in relatie tot de omgevingskwaliteit/welstand. “Wat je doet, moet er goed uitzien” en “veel is spuuglelijk”. Daarbij werd de zorg geuit dat “slechts 5% van het Texels landschap onder de welstandsbescherming valt (Hoge Berg en dorpsranden).” In het algemeen werd erkend dat er bij nieuwe ontwikkelingen oog moet zijn voor de landschappelijke schoonheid en inpasbaarheid. “Het landschap is geen hol decor, maar heeft betekenis.” Daarentegen werd ook ingebracht dat toerisme belangrijk is voor het eiland.

2 Beleidskader

2.1 Provinciaal

Twee provinciale beleidsdocumenten zijn van belang als het gaat om het landschappelijk erfgoed van Texel. Beide geven gebieds- en ontwikkelingsgerichte beschrijvingen en bieden zo informatie over de manier waarop ruimtelijke ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving.

Prachtlandschap Noord-Holland!; Leidraad Landschap & Cultuurhistorie 2018

Voor elke nieuwe ruimtelijke ontwikkeling die bestemmingsplanplichtig is in het landelijk gebied van Noord-Holland, is een goede onderbouwing van de ruimtelijke kwaliteit vereist. De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie, die in 2018 is vastgesteld door de provincie Noord-Holland, biedt een handreiking voor het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap, zoals bebouwing, agrarische bedrijven, infrastructuur of vormen van energieopwekking. Het beoogt samen met de gemeente, ontwikkelaars en andere stakeholders de kwaliteit van landschap en cultuurhistorie te beschermen en versterken. De kernwaarden die geformuleerd zijn in de Leidraad kunnen vooraf aan de planvorming van betekenis zijn. Tijdens het planproces kunnen de ambities en ontwikkelprincipes uit de Leidraad als agenda dienen voor overleg tussen partijen en bijdragen aan tussentijdse advisering over de kwaliteit van de plannen. Later in het proces vormt de Leidraad de basis voor eventuele toetsing van ruimtelijke plannen, bijvoorbeeld door de Adviescommissie Ruimtelijke Ontwikkeling (ARO).

Voor de juridische doorwerking van de Leidraad zijn twee gradaties van belang: ‘rekening houden met’ en ‘betrekken bij’. Bij een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling moet rekening worden gehouden met de ambities en ontwikkelprincipes die staan beschreven bij de ensembles en structuren⁶. Juridisch gezien betekent dit ‘rekening houden met’, dat de betrokken aspecten een verzwaarde status hebben in de belangenafweging. Er kan van worden afgeweken, maar dit moet wel goed worden gemotiveerd.

De leidraad was een bouwsteen voor de provinciale Omgevingsvisie NH 2050 (uit 2018) en was al opgesteld in de geest van de nieuwe Omgevingswet: van meer toetsend achteraf naar meedenken aan de voorkant van nieuwe planprocessen.

⁶ - Ensemble Texel <https://leidraadlc.noord-holland.nl/ensembles/texel/>
- algemene structuren [Noordzeekust | Leidraad Landschap en Cultuurhistorie](#) en [Waddenkust | Leidraad Landschap en Cultuurhistorie](#)
- 2 regio's met archeologische belang: [Beschrijving-archeologisch-belang-tien-gebieden.pdf](#)
- Stolpenstructuur Texel: [Stolpenstructuren | Leidraad Landschap en Cultuurhistorie](#)
- En iets over ruimtelijke dragers zoals kerken, vuurtorens en molens met hun [Molenbiotopen](#)
- Ten aanzien van stolpen artikel 6.70 in de Omgevingsverordening en de daaraan gekoppelde Noord-Hollandse Waarderingskaart voor stolpboerderijen: <https://geoapps.noord-holland.nl/kaartenportaal/apps/storymaps/stories/1413f75445ae4653ab4268162e0186ad?cover=false>

Het Bijzonder Provinciaal Landschap (BPL) provincie Noord-Holland

In Noord-Holland zijn 32 gebieden aangewezen als 'Bijzonder Provinciaal Landschap', waarvan Texel er één is. Het BPL is het regime voor bescherming en waar mogelijk versterking en ontwikkeling van gebieden in Noord-Holland die landschappelijk, aardkundig, ecologisch of cultuurhistorisch van bijzondere waarde zijn. (Het Natuurnetwerk Nederland en provinciale monumenten vallen buiten het BPL-regime).

Het BPL is beschreven in kernkwaliteiten per deelgebied. Ruimtelijke ontwikkelingen, met uitzondering van nieuwe stedelijke ontwikkelingen, zijn toegestaan wanneer de beschreven kernkwaliteiten niet worden aangetast. De kernkwaliteiten zijn beschreven aan de hand van drie provinciale kernwaarden: landschappelijke karakteristiek, openheid en ruimtebeleving en ruimtelijke dragers.

Voor de Bijzonder Provinciale Landschappen (vanaf volgend jaar Beschermd Landschappen) geldt de Omgevingsverordening: gemeenten moeten het BPL opnemen in hun omgevingsplan, met in de bijlage een omschrijving van deze BPL's en het omgevingsplan moet regels bevatten ter bescherming van de kernkwaliteiten.

Onder de **kernwaarde landschappelijke karakteristiek** benoemt het BPL twee Texelse landschapstypen: het stuwwallandschap van het Oude Land en het aandijkingenlandschap eromheen. Het Oude Land van Texel is een kleinschalig, reliëfrijk landschap met een grote diversiteit aan aardkundige waarden. Het is ontstaan door glaciale processen, de wind en de invloed van de zee. Het glooiende stuwwallandschap is van zeer hoge cultuurhistorische waarde en onvervangbaar. Ruimtelijke ontwikkelingen die zorgen voor zichtbare ophogingen of afvlakkingen van het reliëf of die de zichtbaarheid van het reliëf aanzienlijk verminderen zijn een aantasting van deze kernkwaliteit.

De aandijkingen hebben een eigen verschijningsvorm. Ze hebben een meer rechthoekig verkaveling, afgewisseld met dijken en natuurlijke waterlopen. Het verschil in maat en kavelvorm tussen het Oude Land en de aandijkingspolders reflecteert de ontstaansgeschiedenis. Ruimtelijke ontwikkelingen die het verschil in kavelpatroon in hoge mate nivelleren vormen een aantasting van de kernkwaliteit.

In het aandijkingenlandschap en delen van het stuwwallandschap herinneren wadkreken (getijdegeulen) aan het vroegere waddenlandschap.

De aardkundige waarde van het Oude Land is zeer hoog en van internationaal belang. De voorkomende aardkundige verschijnselen zijn zeer zeldzaam en de meeste verschijnselen zijn redelijk gaaf (wel egalisaties door landbouw). Er bevinden zich door de bijzondere ondergrond belangrijke infiltratie- en kwelgebieden in dit BPL. Ruimtelijke ontwikkelingen zijn mogelijk indien de leesbaarheid van de aardkundige kernkwaliteit in stand blijft. Dit betekent dat het bodemprofiel en reliëf (bijv. door activiteiten als heien, graven en egaliseren) niet significant mogen worden aangetast. Bij ontwikkelingen die beroering tot een diepte van 1 meter onder maaiveld vergen, is in beginsel geen sprake van aantasting van de aardkundige kernkwaliteit.

De kernwaarde openheid en ruimtebeleving betreft het afwisselend landschap als gevolg van reliëf en daarmee ook veel verschillen in de openheid en beslotenheid. Ruimtelijke ontwikkelingen zijn mogelijk langs bestaande ontsluitingswegen waarlangs al bebouwing voorkomt. Wanneer deze ontwikkelingen leiden tot een te hoge mate van verdichting langs de wegen zijn zij eveneens een aantasting van de kernkwaliteit. Delen van het open landschap zijn een geschikt habitat voor weidevogels. Ook de zichtlijnen vanaf de keileembulten en eendenkooien vallen onder deze kernwaarde.

Als **ruimtelijke dragers** zijn de Waddenzeedijk, oude dammen en dijken op en rond het Oude Land, de radiale wegenstructuren, tuinwallen, stolpenstructuren en schapenboeten benoemd. In het grotendeels open landschap zijn de tuinwallen, de stolpen met hun erven en de schapenboeten herkenbare en dominante elementen in het landschap. De tuinwallen vormen de kavelgrenzen. De Texelse stolpboerderijen liggen aan historische wegen, de schapenboeten liggen solitair in het landschap.

2.2 Gemeentelijk

Erfgoednota Texel 2017; Texel is de Reede

De erfgoednota Texel 2017 heeft De Reede van Texel als speerpunt gedefinieerd. Als doelen zijn omschreven: ontwikkelen, behouden en beleven.

Voor het **doel 'ontwikkelen'** stelt de gemeente Texel dat bij nieuwe ontwikkelingen de geschiedenis van de omgeving richtinggevend is en dat enkel behoud onvoldoende is. Ook nieuwe ontwikkelingen kunnen de Texels eigenheid een waardevolle toekomst geven. De zogenoemde *Texel Principes* zijn het gereedschap om 'passend op de plek' te ontwerpen.

Voor het **doel 'behouden'** stelt de gemeente Texel voor er op toe te zien en te stimuleren dat behoud ook plaatsvindt. Ze wil de diversiteit in de Texelse (open) landschappen behouden en versterken, en monumenten zoveel mogelijk in hun karakteristieke landschappelijke of bebouwde context laten functioneren. Archeologische vindplaatsen op het land en onder water moeten beschermd worden.

De uitwerking van het **doel 'beleven'** wil de gemeente Texel op de kaart zetten als erfgoedrijk eiland, ze wil de kennis en bijzondere diversiteit van het erfgoed vergoten bij de bewoners en het zichtbaar maken en of houden van erfgoedsporen in het landschap. Dit vanuit de overtuiging dat behoud en de ontwikkeling van cultureel erfgoed nog meer aandacht genereert als het beleefd kan worden door bewoners, bezoekers en ondernemers.

In de nota worden 25 concrete actiepunten opgevoerd, waarbij de gemeente heeft aangegeven dat de Cultuurhistorische verkenning van kerngebieden in het Omgevingsplan wordt verwerkt en dat hiervoor momenteel een cultuurhistorische elementenkaart wordt

opgesteld door Archeologie West-Friesland. Over de overige actiepunten geeft de gemeente aan dat deze grotendeels zijn uitgevoerd.

Een uitgebreide samenvatting van de nota is als bijlage 2 opgenomen.

Beleidsnotitie natuur en landschap Texel 2018; Ruimte voor weidevogel, schaap, kolk en tuinwal

De beleidsnotitie natuur en landschap is vastgesteld in de openbare raadsvergadering van 14 maart 2018. In de beleidsnotitie zijn een aantal speerpunten uitgewerkt die samenhangen met het landschappelijk erfgoed en de geuite zorgen. Van de acht geformuleerde speerpunten zijn er vier die relatie houden met de gevoerde erfgoeddialog.

Speerpunt 3. Het behouden van het karakteristiek microreliëf

De geuite zorgen rond het afvlakken van percelen en het verdwijnen van aardkundige restanten van bijvoorbeeld grafheuvels wordt benoemd. De gemeente geeft aan dat agrarische percelen nog steeds afgevlakt worden, waardoor aanwezige microreliëf verdwijnt. Voor het afvlakken is een omgevingsvergunning nodig, die echter veelal niet aangevraagd wordt.

Speerpunt 4. Het behouden van het Texelse schaap

De zorg over het voortbestaan van de schapenhouderij wordt gekoppeld aan het Texelse schaap en het landschapsbeeld wat dit met zich meebrengt. Er wordt in de nota ingezet op het verbeteren van de economische situatie en de verbreding van de keten met de focus op het verbeteren van de afzet van lamsvlees. Behoud van het landschap wordt niet expliciet als randvoorwaarde benoemd.

Speerpunt 5. Het behouden van tuinwallen en kolken

In de nota worden de geuite zorgen in de erfgoeddialog over behoud en beheer ingevuld door samen met agrarische natuurvereniging De Lieuw Texel een meerjarenplanning op te stellen om bestaande kolken en tuinwallen te behouden. De gemeente stelt in de nota dat de gemeente haar bijdrage geeft in het beheren van tuinwallen, met als doel deze cultuurhistorische landschapselementen te behouden. Uit de dialoog blijkt dat de provincie deze beheerregeling financiert.

Voor de kolken geldt dat de gemeente gezamenlijk met de schapenboeren en het hoogheemraadschap wil onderzoeken op welke wijze de kolken behouden kunnen worden. Inmiddels wordt het beheer van de kolken gefinancierd uit het ANLb en loopt de contractering daarvan via De Lieuw Texel.

Aanbevelingen

Kanaliseer kennis, overleg en gezamenlijke trekkracht

De betrokkenheid van Texelaars (en anderen) bij het (cultureel) landschappelijk erfgoed is ongekend. Er is kennis en expertise aanwezig bij vele personen en organisaties. Dat is een enorme kracht! Toch lijkt er een gezamenlijk platform te missen waar keuzes over en voor het landschappelijk erfgoed integraal en actief op de agenda staan. Een platform waar alle belangen elkaar kruisen, waar kennis gedeeld en vermeerderd wordt en waar gezamenlijke doelstellingen geformuleerd kunnen worden. Juist integraliteit is wezenlijk om de gezamenlijke eilandkracht op het gebied van landschappelijk erfgoed optimaal tot wasdom te brengen. En er is weliswaar geen Nationaal Programma Landelijk Gebied meer, maar de in dit programma geadresseerde opgaven zijn nog steeds actueel en raken ook potentieel aan het landschappelijk erfgoed van Texel. Mochten er op enig moment gebiedsprocessen in gang gezet worden, kan een Texels erfgoedplatform ook van grote meerwaarde zijn.

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

Er werd als voorbeeld gerefereerd aan de vier LTO-afdelingen in de vier gemeenten in de kop van Noord-Holland die gezamenlijk proberen continuïteit en daadkracht te organiseren met betrekking tot de diverse landbouwopgaven die er liggen. Juist op Texel is er de wil tot samenwerking.

Gesuggereerd werd dat LONNT (Landbouw Ondernemen en Natuur Netwerk Texel) wellicht een platformfunctie zou kunnen vervullen. Of wellicht zou een gebiedscoöperatie uitkomst kunnen bieden.

Desgevraagd kwam naar voren dat het Nationaal Park Duinen van Texel mogelijk teveel wordt geassocieerd met natuurbehoud in plaats van landschappelijk erfgoed, waarna vanuit het bestuur van het Nationaal Park werd ingebracht dat men het belang van landschappelijk erfgoed zeker erkent en zich hiervoor ook graag zou willen inzetten.

Toekomst schapenhouderij: programma voor nieuwe horizon

Het huidige karakteristieke cultuurhistorische landschap op Texel dat gevormd is door de schapenhouderij, wordt ernstig bedreigd, nu de schapenhouderij vrijwel niet rendabel meer is. Staatssteun vanuit de overheid is niet toegestaan. De overheid kan wel stimuleren dat de sector innoveert en nieuwe producten op de markt weet te brengen.

Voor zover duidelijk is geworden, zijn het vooral 'Texelse' partners die over de schapenhouderij in gesprek zijn. Het verdient aanbeveling om dit gesprek te verbreden met partijen zoals RCE, OCW en LVVN: zo komt het probleem 'op meerdere schouders te liggen' en kunnen er mogelijke geldstromen (bijvoorbeeld ten behoeve van innovatie) aangetrokken worden.

Er zou een programma opgesteld kunnen worden ter versterking van de Texelse schapenhouderij. Elementen die daarin zouden kunnen worden onderzocht, zijn bijvoorbeeld stimulering van ketenontwikkeling middels innovatie, (gedeeltelijke) eigendomsoverdracht

naar ideële beleggers of coöperaties van particulieren (waarbij grond om niet ter beschikking wordt gesteld aan boeren), toeristische promotie, productontwikkeling, etc. etc.

Terzijde: dat schapenwol geen waarde meer heeft, terwijl de bouwwereld over moet op 'biobased bouw materiaal' doet de vraag rijzen of het ooit en bijna geslaagde initiatief van huisisolatie van wol, geen nieuw leven ingeblazen kan worden?

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

Dit is de belangrijkste aanbeveling volgens de deelnemers. De schapenhouderij is niet alleen bepalend voor het landschap, maar ook voor de Texelse samenleving. "Wat doet het met onze cultuur als het schaap er niet meer is?" "Het is belangrijker dan we denken. We hebben nog maar 9.000 moederschappen (vroeger 14.000) op het eiland." De aanwezigheid van het schaap is ook niet uit het niets voortgekomen: het schaap past bij uitstek in de ecologie van Texel.

Het is dus niet alleen een agrarisch probleem, maar ook een cultuuropgave en culturele problemen vragen om culturele oplossingen. Er is een innovatiemotor nodig en de hulp van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is welkom. Het Texels probleem is namelijk ook exemplarisch voor (het behoud van cultuurlandschappen in) de rest van Nederland. Het is nodig om dit te agenderen bij de betrokken ministeries. Wellicht kan Texel een pilot zijn?

Met stijgende grondwaardes richting € 80.000 per hectare, verliest de schapenhouderij het van de aardappels, de koe en het gras. Er moet een gelijk speelveld komen, en dat zou bijvoorbeeld met een toegesneden schapenpakket (agrarisch natuurbeheer) kunnen.

Ook wordt er geopperd of er niet een potentiële geldstroom vanuit toerisme en recreatie benut zou kunnen worden.

In januari heeft de Vereniging Schapeneiland Texel een symposium over de toekomst van de schapenhouderij op Texel.

Discussie gebruiksfunctie schapenboeten

Gezien het nieuwe gemeentelijke beleid en de beschikbare middelen⁷ lijkt onderhoud en beheer goeddeels geregeld te zijn. Dit laat onverlet dat er een discussie bestaat over de vraag of er nieuwe gebruiksfuncties van de boet toegestaan zouden moeten worden (passend bij het landschap en kernwaarden van Texel). Voor verbreding van het toerisme zou de schapenboet bijvoorbeeld ook een eenvoudige slaapplek kunnen zijn zonder voorzieningen (vergelijkbaar met de Engelse 'bothy'). Er werd ook gesuggereerd om een aparte stichting het eigenaarschap over te laten nemen, gelijkaardig de Boerderijenstichting.

Een enkeling bracht in dat de boeten ook afgebroken zouden mogen worden, mits elders (in de vrije ruimte) weer herbouwd. Het onderbouwende cultuurhistorische argument is dat stolpen en boeten vroeger ook werden afgebroken en elders weer opgebouwd.

⁷ Op 23 oktober 2024 maakte het Waddenfonds bekend middelen vrij te maken voor herstel van traditioneel landschap en dat voor Texel middelen zijn vrijgemaakt voor herstel van schapenboeten.

Of het adequaat genoeg is om het behoud naar de toekomst te borgen, geeft reden tot twijfel, wat pleitbezorgers voor verruiming van gebruiksfuncties als onderbouwend argument gebruiken. Tot slot is hier een nuancerende opmerking ook passend: “als het gaat om cultuurhistorie moeten we het minder hebben over kwantiteit en meer over kwaliteit” . Dat dit onderwerp zo leeft, zou eventueel aanleiding kunnen zijn voor de gemeente Texel om dit onderwerp binnen de pijler ‘ontwikkeling’ uit de eigen erfgoednota eens breed te agenderen.

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

“De boeten zijn stijliconen in het land. Gaat het bij het toestaan van nieuwe gebruiksfuncties niet ‘te druk’ worden in het land? Een weggetje ernaartoe, buitenmeubilair of een aanhanger bij de boet; willen we dat?”

Maar ook werd ingebracht dat een voorbeeld van een ‘bothy’ (alleen voor wandelaars, zonder stroom of keuken of toegangsweggetjes) juist past bij het karakter van de boet en dat nieuwe gebruiksfuncties bijdragen aan het behoud van de boeten.

Voor vijftig boeten lijkt bescherming nu goed geregeld te zijn (hoewel het toekennen van een status nog geen garantie is voor goed onderhoud) en er zijn drie boeten die bezocht kunnen worden door belangstellenden. Maar er zijn ook boeten aan het vervallen. “Hebben we over tien jaar weer een discussie? Dan staan er misschien nog maar dertig boeten.”

Kortom: de aanbeveling dat een brede discussie over de voors en tegens wenselijk zou zijn, werd impliciet gedeeld.

Financiële beheerstructuur: RCE op de bres voor Texel als pilot voor vernieuwing

Voor het beheer en behoud van karakteristieke cultuurlandschappen en specifieke elementen daarin, wordt gebruik gemaakt van de op natuureresultaat gebaseerde regelingen SNL en ANLb. Er is aldus een beleidsmatig en instrumenteel ‘gat’ tussen natuur en cultuur. Het verdient aanbeveling dit te agenderen bij de ministeries van OCW en LNV. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, afdeling Landschap, zou hierin het voortouw kunnen nemen. Texel zou als pilot kunnen dienen voor een verdieping van de problematiek; beheer en behoud van tuinwallen zou dan een deelonderwerp zijn. De lessen uit de Texel-pilot zouden ook elders in het land ingezet kunnen worden (waaronder de gebieden van de Nationale Parken en daaromheen).

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

Aanvullend op de eerdere reflectie over ‘Toekomst schapenhouderij: programma voor nieuwe horizon’ werd de kracht van het Texelse collectief genoemd. Verder zou er meer wederkerigheid kunnen zijn tussen enerzijds schapenhouderij en landschap en anderzijds toerisme. In Limburg worden toeristen al in staat gesteld een bijdrage te doneren aan het mergellandschap; dat kan als voorbeeld dienen.

Agrarisch natuurbeheer: LTO/De Lieuw op de bres voor Texel als pilot voor vernieuwing

In het Hoofdlijnenakkoord van het kabinet is 500 miljoen euro per jaar extra vrijgemaakt voor het agrarisch natuurbeheer. Dat is een aanzienlijke toename ten opzichte van de huidige 120 miljoen euro per jaar. Verkend zou kunnen worden of een deel van deze middelen ingezet kan worden voor cultuurelementen in het landschap. LTO en De Lieuw Texel zouden hierin de trekkers kunnen zijn (in afstemming met de RCE). Texel als mooie pilot zijn voor de betrokken ministeries, Rijksdienst, provincie en BoerenNatuur/De Lieuw Texel...

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

Landelijk is er nu 120 miljoen euro per jaar beschikbaar voor agrarisch natuurbeheer. Op basis van het Hoofdlijnenakkoord zal dit doorgroeien naar 620 miljoen per jaar. Dit geld wordt allemaal weggezet in zogenaamde ANLb-pakketten. De Lieuw Texel ziet nog wel mogelijkheden voor een verbreding van agrarisch natuurbeheer, maar je moet het wel allemaal kunnen organiseren. Ook LTO ziet dat dit lastig is, maar een verbreding naar agrarisch cultuurbeheer verdient aandacht. Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt Texel veel genoemd her en der en verdient het aanbeveling als dit in de gaten wordt gehouden door Texelse partijen. RCE is bereid een rol te spelen als dit gewenst is.

Cultuurhistorie in de duinen van Texel

Het Nationaal Park Duinen van Texel wordt veelal geassocieerd met natuur. De associatie met cultuurhistorie bestaat veel minder, terwijl het gebied er toch van wemelt. Het verdient aanbeveling om dat specifieke karakter van het gebied meer uit te dragen, waarmee automatisch ook de verbinding naar (de historie van) de rest van Texel wordt gelegd. Inherent daaraan zijn keuzes over wat 'in het veld' nog herkend en beschreven kan worden of te reconstrueren is en hoe om te gaan met overblijfselen van de Tweede Wereldoorlog. Ook de vraag wat er gedaan moet worden met de vondsten op de stranden en in De Hors die geen plek vinden in de bestaande Texelse musea, en momenteel particulier worden bewaard, zou onderdeel kunnen zijn van dit keuzeproces.

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

Wat je niet kent, wil je ook niet beschermen, dus kennis is belangrijk. Met augmented reality zou je zaken zichtbaar kunnen maken zonder aantasting van de natuur. Niet primair voor de toerist overigens, maar juist ook voor de Texelse bewoners, omdat velen de cultuurhistorie van de Texelse duinen niet voldoende kennen.

Een brede communicatievisie en -aanpak

Wie zeer actief zoekt, vindt veel cultuurhistorische informatie over het landschap van Texel. Veel bezoekers en inwoners van Nederlands grootste eiland zullen die zoektocht echter niet zo actief ondernemen. Zij komen 'toevallig' in aanraking met 'gefragmenteerde' informatie in folders, krantjes, tijdschriften, boeken, borden bij trekpleisters, op websites, bij tentoonstellingen en gespecialiseerde musea. Ze zien daardoor diverse 'kralen', maar niet (de

context van) de gehele ‘kralenketting’. Daarbij lijkt ook de nadruk te liggen op natuur en veel minder op de cultuurhistorische context van het landschap.⁸

Een overkoepelende eilandbrede communicatievisie en –aanpak gebaseerd op de grote verhaallijnen, specifieke doelgroepen en bij de doelgroepen passende communicatiemiddelen, kan daarin voorzien. Een overtreffende communicatiestrategie kan mogelijkwijze leiden tot meer (lokale) bewustwording en meer (integrale) toeristische productontwikkeling op het gebied van cultuurhistorisch landschappelijk erfgoed. De regie op het bijeenbrengen van de som der delen tot een aantal grote verhaallijnen over de eilandhistorie wordt nu gemist.

Vanuit het Nationaal Park wordt er veel aandacht besteed aan goed gastheerschap van de recreatieondernemers in of nabij het park; een succesvolle aanpak die mogelijk ook benut kan worden als één van de communicatiemiddelen als het gaat om cultuurhistorie.

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst

Ooit bestond er een cursus ‘Texel voor beginners’, door Ecomare en Kaap Skil opgezet. Helaas is die er niet meer. De stichting Texels Museum is een belangrijke informatiebron en heeft veel kennis in huis, maar zou op het gebied van nieuwe media hulp kunnen gebruiken. Ook werd de suggestie gedaan dat iedere nieuwe bewoner het boekje ‘De kleine geschiedenis van Texel’ uitgereikt zou moeten krijgen.

Natuur en cultuur zijn nauw verwant, denk aan de Slufter, maar de culturele component zou nadrukkelijker uitgedragen mogen worden.

Reflectie plenaire afsluitende bijeenkomst: mist er nog een aanbeveling?

Archeologie komt beperkt voor in de eilanddialoog. De Hoge Berg, de basis van Texel, is archeologisch erfgoed. Juist archeologie zou de gewenste ‘communicatiedraad’ kunnen zijn waaraan alle overige cultuurlandschappelijke ‘kralen’ gehangen kunnen worden.

⁸ Deze conclusie is niet nieuw. “Texel is (...) voor veel toeristen nu nog een bolwerk van natuur, terwijl het wel degelijk zo is dat de samenhang tussen cultuur en natuur het eiland heeft gevormd tot wat het nu is. Met het geven van de juiste informatie over- en het kweken van besef van het vele aanwezige culturele erfgoed zou het eiland nog meer een bolwerk van beiden kunnen worden.”

J.W. Reinking. Texel, bolwerk van natuur of van cultuur? Over het beeld dat toeristen hebben op Texels erfgoed. P. 14. Bachelor scriptie sociale geografie en planologie Rijksuniversiteit Groningen. Mei 2017.

Tot slot

De termen behouden, ontwikkelen en beleven in de titel van deze notitie zijn niet voor niets gekozen: het zijn de drie doelstellingen van de gemeente Texel, zoals vastgelegd in de erfgoednota van 2017. En deze doelstellingen vinden, uiteraard met specifieke aandachtspunten en nuances, unaniem draagvlak onder de dialoogpartners. Sterker: veelal vindt men dat er nog steviger op ingezet mag worden.

Als het om behoud gaat van cultuurelementen in het landschap (die nog zeer zichtbaar zijn in het landschap of juist bijna niet meer), is het beschrijven van die elementen in beleid belangrijk, maar dat leidt op zichzelf nog niet tot behoud en beheer. Uiteindelijk moeten die beleidsbeschrijvingen wel leiden tot de beschikbaarheid van (financieel en beleidsmatig passend) instrumentarium om tot concrete uitvoering te komen.

De term ontwikkeling impliceert beweging. Dat is best een lastig gegeven als het gaat om landschappelijk erfgoed, waarbij tegelijkertijd behoud een doelstelling is. Behoud vraagt echter soms juist ook om doorontwikkeling, en mogelijk daarom herbestemming. In de gedachten over bijvoorbeeld de toekomst van de schapenboeten op Texel is deze paradox (een schijnbare tegenstelling, die dus geen tegenstelling is) voelbaar.

Het is een belangrijk gegeven dat het eiland-landschap op relatief korte afstanden telkens een ander verhaal vertelt, maar dat de taal die het spreekt nog niet altijd voldoende wordt begrepen en herkend. Oftewel: beleefd. Als het om erfgoed gaat, gaat het per definitie om de invloed van de menselijke hand. Kustverdediging, duinvorming, landbouwkundig gebruik, inpoldering, oorlog; de menselijke invloed die Texel door de eeuwen heen heeft gemaakt tot wat het nu is, lijkt veel minder dan de natuurwaarden van het gebied aan het grote publiek te worden verteld. Terwijl er zoveel kennis en creativiteit op het eiland is om ook dat in beeld te brengen.

Als er al uiteenlopende belangen zijn, hebben die betrekking op de toekomst. De cultuurhistorie verbindt ons echter allemaal en biedt een gelijkwaardig, belangeloos vertrekpunt voor een structurele open dialoog met wederzijds begrip. Wellicht ontstaan er oplossingen en nieuwe mogelijkheden tot samenwerking. Als het ergens zou moeten lukken, is het op die 162 km² die Texel heet...

Wat was het inspirerend om deze opdracht van het Nationaal Park Duinen van Texel te mogen uitvoeren. Ik kwam zeker al twintig jaar als toerist op Texel en woon hier nu sinds tweeënhalf jaar. Ik mag mezelf gezien mijn achtergrond en interesses best geïnteresseerd noemen als het om het landschappelijk erfgoed van Texel gaat, maar er ging dankzij de verhalen van alle dialoogpartners toch nog een nieuwe wereld voor me open. Het was bovendien enorm bezielend om de trots en betrokkenheid van alle gespreksgenoten te hebben mogen ervaren. Dank aan hun allen voor hun medewerking!

De enorme hoeveelheid aan kennis over en de betrokkenheid van bewoners en organisaties bij de (cultuur)historie van het landschap van het eiland is een grote kracht. Kenmerkend in deze was de uitspraak van de provincie: ‘Wij hebben geen noemenswaardige zorg over de cultuurhistorie op Texel, daar zorgen de Texelaars zelf wel voor’. Dat lijkt me iets om eilandbreed trots op te zijn. Ik hoop met deze notitie een heel klein bouwsteentje te hebben mogen bijdragen aan het blijvend waarmaken van die bewering over Nederlands mooiste eiland.

Bouwe Bakker

Bijlage 1 De gesprekspartners

De vermelde uitkomsten zijn tot stand gekomen dankzij gesprekken met de onderstaande stakeholders c.q. deskundigen.

Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging De Liew Texel

Dhr. Lap (*PR- en projectmedewerker*)

Gemeente Texel

Mevr. Hoornsman (*beleidsmedewerker Monumenten & Erfgoed*)

IVN

Dhr. De Boer (*lid*)

Dhr. De Leeuw (*lid, tevens bestuurder van Nationaal Park Duinen van Texel*)

Labora Returns

Dhr. Van der Beek (*eigenaar*)

Landschap Noord-Holland

Mw. Kikkert en dhr. Van Gerwen (*afdeling Natuurlijke Zaken*)

LTO Texel

Dhr. De Lugt (*voorzitter*)

Natuurmonumenten

Dhr. Boot (*beheerder*)

Prospector

Dhr. Van Bruggen (*documentairemaker, o.a. De Russenoorlog & De jurk en het scheepswrak*)

Provincie Noord-Holland

Mw. Bergsma (*beleidsadviseur landschap*) en Dhr. Mees (*beleidsadviseur Erfgoed en Monumenten*)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, afdeling Landschap

Dhr. Raap

Staatsbosbeheer

Dhr. Van der Spek (*voormalig beheerder*)

Stichting Kernwaarden Texel

Dhr. Boon (*bestuurslid*)

Stichting Texelse Musea / Ecomare

Dhr. Oosterbaan (*conservator bij Ecomare, auteur van het boek Overkanterers*)

Texels Ondernemers Platform (TOP)

Dhr. Jager (*vertegenwoordiger TOP in bestuur Nationaal Park Duinen van Texel*)

VVV Texel

Dhr. Spooren (*directeur*)

Overigen

Dhr. Dekker (*strandvonder*)

Dhr. Dijt (*voormalig dijkgraaf*)

In memoriam

Een week nadat voormalig journalist van de Texelse Courant en ereburger van Texel, dhr. De Graaf, zijn bevlogen visie met ons deelde, ontviel hij ons. Wij zullen Harry herinneren om zijn onwrikbare passie en inzet voor de Texelse gemeenschap en haar historische en culturele waarden. Zijn betrokkenheid en liefde voor het eiland hebben velen van ons diep geïnspireerd.

Bijlage 2 Samenvatting Erfgoednota Texel 2017

1 Visie: Texel is de Reede

De Hoge Berg, het gebied tussen Den Burg en Oudeschild, maakt met de haven en de Waddenzee deel uit van De Reede van Texel. Dit kerngebied is het speerpunt van deze visie. Het is erfgoed van nationaal belang. Het is in haar verschijningsvorm zowel het meest kansrijke als het meest kwetsbare gebied van Texel. Kwetsbaar door de beperkte omvang van het gebied en de economische druk. Kansrijk als inspiratiebron voor toekomstige ontwikkelingen. Duurzame en kwalitatieve ontwikkelingen zijn nodig om dit kwetsbare gebied te behouden voor de toekomst. Door initiatiefnemers actief te stimuleren om met verantwoorde ontwerpen te komen, die passen in dit gebied en de kernwaarden respecteren, benutten we de potentie en beschermen we het erfgoed.

De Texel Principles zijn het gereedschap om ervoor te zorgen dat ‘passend op de plek’ wordt ontworpen.

Om ervoor te zorgen dat de principes bij ontwikkelingen in de gebieden worden betrokken, is een actieve marketing, voorlichting en educatie nodig.

De Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK) geeft dit gebied extra aandacht door, vooruitlopend op de omgevingswet, het omgevingsplan en de nieuwe welstandsnota, over alle activiteiten met een ruimtelijke component te adviseren.

De Reede op de kaart

Het educatieprogramma ‘De boom vertelt’, over de geschiedenis van Texel, wordt doorontwikkeld en uitgebreid.

Door samenwerking met fondsenwervers en het genereren van gelden kan een actief programma worden ontwikkeld dat het erfgoed van de Reede van Texel op de kaart zet voor bezoekers en bewoners.

Doelen: ontwikkelen , behouden en beleven

A Ontwikkelen, Texels eigen

Texel bouwt voort op deze rijke bron van inspiratie en ontwikkelt haar identiteit verder in de toekomst. Bij nieuwe ontwikkelingen moet de geschiedenis van de omgeving richtinggevend zijn.

- 1 Erfgoed als inspiratie voor de versterking van Texelse identiteit en imago.
- 2 Borging van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening.
- 3 Herbestemming van monumentale gebouwen voor instandhouding voor de toekomst.
- 4 Voortzetten en interpreteren van lokale bouwtradities en gebruiken naar eigentijdse toepassingen.

Enkel behoud is onvoldoende; nieuwe ontwikkelingen kunnen ook de Texels eigenheid een waardevolle toekomst geven. Het ‘jutten’ van nieuwe ontwikkelingen en lokaal toepassen zit in de Texelaar, daar maken we handig gebruik van.

Planet Texel

Om het milieu te sparen is zelfvoorzienendheid en duurzaamheid van belang. Het eiland is geschikt voor onderzoek en ontwikkeling van dit soort vraagstukken, Texel als testgebied. Omarm de exoot als waardevol voor de toekomst. Het biedt de noodzakelijke diversiteit en inzichten.

Bij nieuwe ontwikkelingen is de bescherming van de kernwaarden (rust en ruimte, rijkdom aan natuur en cultuurlandschap, afwisseling landschap en gebruik, Texelse identiteit, eilandkarakter, nachtelijke duisternis en maritieme monumenten) een voorwaarde, De Texel principes zijn het gereedschap om met passende oplossingen te komen.

Texel principes

De combinatie erfgoed en Texel Principes versterken het landschap. Daarvoor is ontwerp kwaliteit nodig. De Texel Principes bieden voldoende handvatten om hiermee aan de slag te gaan.

Ruim op en haal oerkwaliteit weer boven.

Ga voor echt Texels en Texels eigen.

Koester eenheid in diversiteit.

Koppel schoonheid aan schoonheid.

Beweeg mee met de seizoenen).

Blijf juttten, pionieren en innoveren.

B Behouden, zorg en opvang erfgoed in de context

Texel is trots op haar erfgoed en behoudt haar erfgoed voor de toekomst.

- 5 Behouden en versterken diversiteit van Texelse monumenten in hun karakteristieke landschappelijke of bebouwde context.
- 6 Beschermen archeologische vindplaatsen op land en onder water.

De gemeente stimuleert behoud en ziet daarop toe. De gemeente wil de diversiteit in de Texelse (open) landschappen behouden en versterken, en monumenten zoveel mogelijk in hun karakteristieke landschappelijke of bebouwde context laten functioneren. Het erfgoedbeleid bouwt voort op het Beeldkwaliteitsplan Buitengebied Texel 2013. De Kernwaarden worden gerespecteerd. Archeologische vindplaatsen op het land en onder water moeten beschermd worden.

Kernwaarden

Rust en ruimte

Ruimte is de drager van de landschappelijke identiteit van het eiland en vindt zijn vertaling in open landschap, zichtlijnen en vergezichten.

Rijkdom aan natuur en cultuurlandschappen

Het Texelse landschap is uniek door haar verscheidenheid en kwaliteiten. De cultuurhistorische waarden zijn belangrijk om de beleving van Texel te waarborgen.

Grote afwisseling in landschappen en landgebruiksvormen

Op ons eiland zijn zeven landschapstypen te onderscheiden. Het is van groot belang dat de verschillende landschappen hun typerende karakter blijven behouden en zich onderling blijven onderscheiden.

De Texelse identiteit

De Texelse identiteit wordt in sterke mate bepaald door de verbondenheid van Texelaars met hun eiland en met elkaar. De eilandeconomie (gevarieerde kleinschalige bedrijvigheid, gastvrijheid en dienstverlening) en veiligheid maken Texel tot een uniek eiland. Om zich blijvend te onderscheiden van andere bestemmingen is voor Texel het Texels eigen van grote waarde. Dat vertaalt zich ook in producten van het eiland.

Het specifieke eilandkarakter

Door de eilandpositie hebben de Texelaars een grote mate van zelfstandigheid ontwikkeld en willen ze autonoom blijven.

Nachtelijke duisternis

De aandacht voor duisternis als kwaliteit van de leefomgeving wordt in grote mate ingegeven door ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor donkere nachten.

Maritieme monumenten

Het maritieme verleden van Texel is belangrijk cultureel erfgoed (de visserij, de Reede van Texel, VOC, de Schans, loodswezenen, walvisvaart, Tweede Wereldoorlog en de jutterij).

C Beleven en bewustwording, erfgoed als inspiratie

Op Texel kun je de diversiteit van het erfgoed beleven in landschappen, archeologische vindplaatsen onder water en onder de grond, gebouwd erfgoed uit alle tijdvakken en als inspiratie voor nieuwe bebouwing:

- 7 Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland.**
- 8 Kennis van de bijzondere diversiteit van het erfgoed vergroten bij bewoners.**
- 9 Zichtbaar maken en/of houden van erfgoedsporen in het landschap.**

Het behoud en de ontwikkeling van cultureel erfgoed genereert nog meer aandacht als het beleefd kan worden door bewoners, bezoekers en ondernemers. De gemeente stimuleert vergroting van de kennis van de bijzondere diversiteit van het Texelse erfgoed bij bewoners en bezoekers. Het beleid is gericht op het trekken van landelijke en lokale belangstelling voor de geschiedenis van Texel en het zichtbaar maken/houden van de sporen van die geschiedenis. Het maritieme verleden krijgt de komende jaren speciale aandacht door de onderwaterarcheologie. Texel is de plek waar je het erfgoed van de Hoge Berg en de Reede van Texel beleeft.

Maritieme Archeologie

De wereld onder water, de wereld van de historische ervaring en tradities, is te ontdekken in Oudeschild bij Kaap Skil en op de 'Reede van Texel'. Daarnaast vraagt het gebied om de ontwikkeling van archeologisch beleid dat wrakken in de Waddenzee beter kan beschermen.

De Reede van Texel

De Reede van Texel was het Schiphol van de Gouden Eeuw (1588 tot 1702). De Reede was de poort van Holland naar de rest van de wereld, van groter belang dan nu de haven van Rotterdam. De geschiedenis die de wrakken en hun lading vertellen is er een van vele landen; vele culturen en vele eeuwen en hebben als tijdscapsules een directe relatie tussen toen en nu.

De Texelaar en de zee

Het eiland is het summum van het pionierswerk van generaties Texelaars, die het land uit de zee ontgonnen met de aanleg van dijken die hen tegen het wassende water moesten beschermen.

Texel nu en straks

Texel is de plek voor archeologen, conservators, onderzoekers en bezoekers om meer te weten over de achtergrond van het maritiem verleden van de Reede van Texel. Daar hebben we faciliteiten voor nodig.

Ontstaan Kaap Skil

In 1980 werd in Oudeschild het 200 jarig bestaan van de haven groots gevierd. Ter ere hiervan maakten de duikers een tentoonstelling van vondsten. Dit bleek een succes en groeide uit tot de huidige tentoonstelling 'archeologie onder water' in museum Kaap Skil.

Texel in de Gouden Eeuw en nu

Het decor van de Gouden Eeuw van de Reede van Texel is nog steeds aanwezig, je loopt de dijk op en kunt het ervaren (Oudeschild, haven, museum, de Ruyterstraat, Hoge Berg, Wezenputten, Skilsloot, Schans, het galgenveldje, en het Kollegat). Het museum Kaap Skil is het kenniscentrum van waaruit wordt georganiseerd en gecoördineerd.

2. De aanpak: ga uit van de Texelse landschappen

Texel heeft een groot aantal verschillende landschappen op een relatief klein oppervlak. Elk landschap heeft een eigen ontstaansgeschiedenis. Texel dankt haar ontstaan aan de keileembult uit de late ijstijd; 'de Hoge Berg'. De Reede van Texel, speerpunt van deze visie, omvat dit gebied. Het is voor Texel zowel het meest kansrijke als het meest kwetsbare gebied van het eiland. Sommige delen van het eiland bevatten elementen uit verschillende periodes naast, door of bovenop elkaar. Het cultuurhistorische landschap vormt de inspiratiebron bij nieuwe ontwikkelingen. Deze visie sluit aan bij de Texelse kernwaarden en Texel principes.

Om duidelijk te maken welke gebieden op Texel van grote waarde zijn is een kerngebiedenkaart bijgevoegd. De kaart sluit aan op het 'Beeldkwaliteitsplan Buitengebied' en heeft dezelfde gebiedsindeling. Op de kerngebiedenkaart zijn de gebieden met de grootste cultuurhistorische dichtheid aangegeven.

Bij het selecteren van de kerngebieden is een vijftal criteria gehanteerd:

- het gebied vormt een illustratie van Texelse kernwaarden als rijkdom en afwisseling van cultuurlandschappen en landgebruiksvormen en de Texelse identiteit en draagt bij aan de betere beleving van die kernwaarden;

- het gebied draagt bij aan de geschiedenis van Texel; de gebieden tezamen vertellen dat verhaal in zijn geheel;
- binnen het gebied bestaat een duidelijke samenhang tussen landschap - structuren – objecten, waarmee integrale erfgoedzorg mogelijk wordt;
- het gebied heeft in zichzelf een historische gelaagdheid en
- het gebied biedt kansen voor behoud, ontwikkeling, verbetering en her- / of medegebruik.

De kerngebiedenkaart is het uitgangspunt voor de verdere beschrijving van de kerngebieden. Het is geen statische kaart, hij kan in de loop der tijd worden aangescherpt, gespecificeerd en verder uitgewerkt als daar aanleiding toe is. De kaart vormt daarom een uitwerking op de erfgoednota. Aan de kaart wordt een tijdsbalk gekoppeld, waarop de Texelse tijdslagen thematisch zijn aangegeven:

- Ontstaansgeschiedenis eiland
- Gouden Eeuw
- Agrarisch (landschap en natuur)
- Burgerlijke cultuur (dorpen)
- Oorlog WOII
- Toerisme.

De concrete aanwijzing tot kerngebied heeft voor een gebied tot gevolg dat:

- van het kerngebied een Cultuurhistorische Verkenning wordt gemaakt;
- de hierin beschreven waarden van het gebied worden opgenomen in het Omgevingsplan. Met deze waarden wordt rekening gehouden bij ruimtelijke planvorming en binnen de welstandsnota. Erfgoed krijgt bij afweging een hoge prioriteit;
- bij de selectie van nieuwe gemeentelijke monumenten de betekenis binnen het kerngebied een belangrijk criterium vormt;
- de betrokken afdelingen binnen de gemeente met bijzondere aandacht de ontwikkelingen binnen het kerngebied volgen.

Zeereep

1. Vuurtoreng gebied en zandplaat Vlieland

Het gebied bestaat uit het voormalig eiland Eierland. Daarop staan de vuurtoren (1863-1864, herbouwd na oorlogsschade in 1948, rijksmonument) bunkers (Tobruk), de beëindiging van de Eierlandse Duinen (provinciaal aardkundig monument) recreatieterreintje NTKC, voormalige kampeerschuur, het gebouw van de reddingsbrigade, en een Teso-abri. Het gebied is toonbeeld van het eilandkarakter van Texel, en heeft een hoofdrol gespeeld in de Russenoorlog in 1945. Door de sedimentatie, aangroei zandplaat Vlieland, ligt inmiddels een deel binnen het grondgebied van Texel.

Duinen

2. Zanddijk

Door menselijk ingrijpen ontstane stuifdijk (1629) om De Koog en Eierland te verbinden. Dit is de grootste en meest opvallende van de vele stuifdijken die in het Texelse duingebied zijn aangelegd. De dijk vormt een opvallende, harde landschappelijke overgang van duinen naar strandpolder (medegebruik natuur en recreatie).

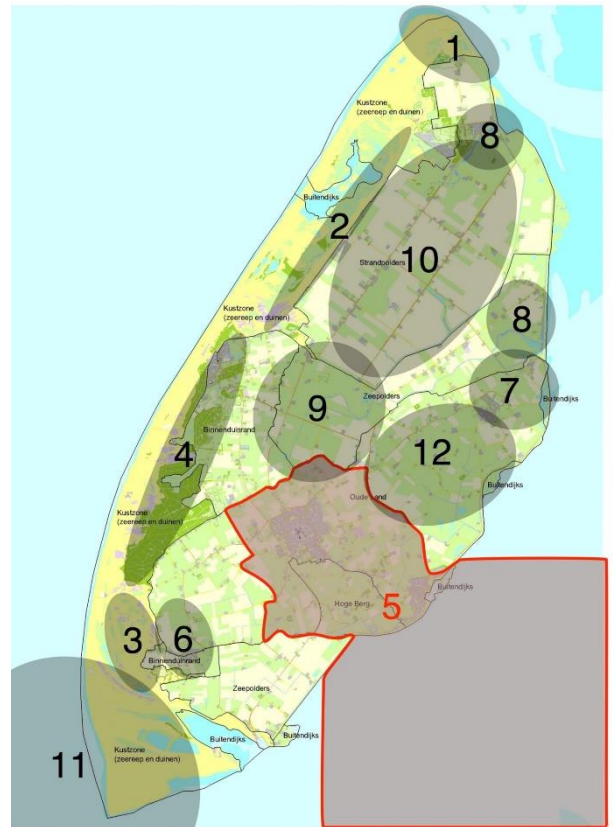
3. Bollekamer en Loodsmansduin

De Bollekamer in het duingebied westelijk van Den Hoorn omvat een groot aantal tijdslagen: de oude duinenrij is zonder menselijk ingrijpen ontstaan. Het hoogste duin daarvan, het Loodsmansduin, werd door loodsen als uitkijkpunt gebruikt om schepen te zien die hun diensten nodig hadden. Vanaf 1938 werd op het duin door het Nederlandse leger een commandopost gebouwd, die kort daarop deel ging uitmaken van de Atlantikwall. Het oostelijk deel van de Bollekamer maakt deel uit van de oude mientgronden, het natte duinheidegebied dat gemeenschappelijk werd gebruikt om schapen op te weiden.

Binnenduintrand

4. Mienten en bosaanleg: Alloo

Tot in de 2e helft van de 19de eeuw lagen aan de binnenduintrand mientgronden. Deze gronden zijn naderhand grotendeels ontgonnen en in cultuur gebracht als landbouwgrondjes. In de periode rond 1900 is op een groot deel ervan bos aangeplant om de 'woeste gronden' te ontginnen tot agrarische grond en productiebos. Dit gebied laat een combinatie zien van mientgronden, landjes en bosaanplant, een voor Texel karakteristieke opeenvolging in landgebruik.

5. Het Oude Land en de Reede van Texel

Hoge Berg

De Hoge Berg maakt deel uit van de hoge Texelse keileembult (provinciaal aardkundig monument). Texel is ontstaan met de Hoge Berg als centrum, het enige gebied dat stabiel en onveranderlijk bleef, terwijl het landschap eromheen veranderde. Nog steeds knabbelt de zee aan het eiland, maar voegt op andere plekken juist zand toe. Het gebied kent vele tijdslagen en een divers landgebruik: prehistorische bewoning, en naderhand een voor Texel nu nog karakteristiek landschap voor de schapenhouderij met tuinwallen, drinkkolken en schapenboeten. Hier liggen ook de begraafplaats Hoge Berg en de Georgische begraafplaats Loladse.

Dubbele Ring van Den Burg

Den Burg is ontstaan als ringwalburg, tussen 650-750. De resten van de ronde burcht en de gracht en omwalling eromheen, kerk en nederzetting uit de vroege middeleeuwen zijn bewaard gebleven en aangewezen als archeologisch monument. In 1356 werd in Den Burg opnieuw een wal met gracht opgeworpen, die in het stratenplan nog duidelijk herkenbaar is. Ook na WOII is het dorp cirkelvormig uitgebreid.

Reede van Texel - Oudeschild

De Reede van Texel fungeerde tot begin 19de eeuw als beschutte anker- en overslagplaats voor de schepen en om bevoorraad te worden. Dat gebeurde vanuit Oudeschild als haven- en vissersplaatsje: daar, maar ook in Den Hoorn, woonden loodsen. In Oudeschild werd water ingenomen (ijzerhoudend water vanuit de Wezenputten via het Skilslootje en vlees (eenden uit de eendenkooien, schapen) uit het gebied rondom. Voor Texel ligt een enorm schepenkerkhof (maritieme archeologie). De Schans werd aangelegd om de Reede te verdedigen. (medegebruik recreatie, fiets- en wandelroutes)

Reede van Texel – Waddenzee

De wrakken in de Waddenzee vertegenwoordigen het rijke maritieme verleden van Nederland. Texel was het gebied waar deze schepen lagen te wachten om uit te varen. Er liggen schepen begraven in het gebied, het is niet bekend welke erfgoederen hier allemaal nog veilig liggen. Van een aantal wrakken is bekend dat ze worden bedreigd door erosie. De impact van MZI installaties en schelpenwinning is nadelig voor het behoud van scheepswrakken.

Oude Land

6. Den Hoorn, beschermd dorpsgezicht sinds 1968

Den Hoorn is gebouwd na 1398 tegen de flank van een keileembult. Het dorp kent daardoor een groot hoogteverschil (de Klif) en heeft een vorkstructuur van Herenstraat (aantal loodswoningen) en twee parallelstraten. Het kerkje ligt nu buiten het dorp omdat het dorp is gekrompen. De omliggende landerijen zijn bij het gebied als beschermd dorpsgezicht getrokken. Net buiten Den Hoorn, aan de Westerweg, nu bekend van het Torenhuis lag het dorp de Westen. Dit dorp is verdwenen, ondergronds zijn nog resten terug te vinden.

7. Dorpen in Oost: Oosterend, Oost en Zevenhuizen

Een deel van het centrum van Oosterend is een beschermd dorpsgezicht sinds 1968. Het dorp is ontstaan in de 11de eeuw op een keileem-opduiking, met de hoger gelegen Maartenskerk (1206) met kerkhof en leibomen in het midden en 17de-eeuwse huizen er omheen. Ook in Oost is van verre zicht op de kerk. In Zevenhuizen staan een aantal karakteristieke stolpen.

12. Terpenlandschap

Van het oude, weidse terpenlandschap aan de oostkant van Texel resteert nu nog een weids polderlandschap tussen Oudeschild en Oost, aan de westzijde begrensd door de hogere dekzanden langs de Oosterenderweg. Grondboringen leverden de bevestiging voor deze vroeg- en laatmiddeleeuwse opgehoogde woonplaatsen waarop één of meerdere boerderijen stonden: oud kaartmateriaal en veldnamen bevestigden die informatie en ook in het veld zijn terpen nog herkenbaar, zoals de boerderijen Dijkzicht en Spijkdorp en daar vlakbij een stolpschuur aan de Nesweg (bron: W. Eelman, Boerenbouwkunst op Texel, blz. 7 en 8). Tijdens de ruilverkaveling bleef dit oude polderlandschap aan de oostkant van Texel, tussen Oudeschild en Oosterend, in verband met zijn intrinsieke landschappelijke kwaliteiten en als contrast met het oude land en de westkant van Texel open. In dat lage, weidse gebied verschenen boomsingels op het erf rond de boerderijen. De toenmalige landschapsdeskundige Roel Benthem zag deze boerderijen met windsingels als eilanden in de open ruimte (bron: Rik de Visser, het landschap van de landinrichting, een halve eeuw Landschapsbouw, blz 50).

Zeepolders

8. Waddendijk met molen Het Noorden, gemalen en bijbehorende waterlopen

De Waddendijk met binnendijkse waterhuishouding is van groot belang voor het eilandkarakter, de strijd tegen het water en dus de identiteit van Texel. De Waddendijk is al een aantal keren versterkt; binnenkort zal dat (plaatselijk) weer gebeuren. Afvoeren van water naar de Waddenzee gebeurde met molens (molen Het Noorden met uitwateringscomplex, met afvoercolken van drie polders, rijksmonument) en naderhand met behulp van gemalen (De Schans, Prins Hendrik gemaal, Dijkmanshuizen, gemaal bij Oost en bij Cocksdoorp). 22/52 Aan de voet van de dijk zijn restanten van oude zeedijken te zien. De Roggesloot met bebouwing eraan is bij het gebied getrokken. Schapen op de groene Waddendijk is een typisch beeld voor Texel (medegebruik waterstaat).

9. Polder Waal en Burg

Texel, in de vorm die we nu kennen, is ontstaan door gebieden in te polderen. Polders en aandijkingen zijn daarom bepalend voor het Texelse landschap. De van oorsprong 16de-eeuwse polder Waal en Burg is daarvan een van de oudste. Een deel van de dijk bestaat uit de oude Texelse zeedijk, de eerste rechte zeedijk op Texel. Door een aantal doorbraken heeft de rest van de dijk een slingerend beloop gekregen, met walén (meertjes) aan de voet van de dijk. In de polder zijn de oude kreken nog zichtbaar. Sinds 2010 wordt gewerkt aan het inrichten van de polder als natuurgebied (medegebruik natuur en recreatie). Vanuit erfgoed gezien ligt de focus met name op de dijk, door de recente natuurontwikkeling krijgt het binnengebied een andere invulling.

Strandpolders

10. Eierland

Robuuste polder met gelijksoortige bebouwing. De polder heeft een strak patroon van weilanden, polderwegen en sloten en kan qua ruimtelijke ontwikkeling wel wat hebben, het patroon blijft herkenbaar. In de polder zijn grote boerderijtypen uit andere delen van Nederland terug te vinden, zoals het Zeeuwse model.

11. Zee, Buitendijks en Zee poldertjes

Razende bol en Hors

Een uitgestrekte zandplaat en een eiland voor Texel. De razende bol biedt ruimte aan vele bezoekers, vogels, zeehonden en bezoekers. Het is en blijft een dynamisch gebied, door eb en vloed, sterke stroming en stormen verandert het continue. Op de zandplaat de Hors ontwikkelen zich duintjes en aan de rand bij paal 9 schuurt de zee steeds meer strand en duinen van het eiland weg. De razende bol verschuift zich richting het Noorden en maakt het Molengat aan die kant juist ondieper. Misschien groeit de Razende bol uiteindelijk aan Texel vast.

Vloedhakenlandschap

Hoornder Poldertjes (De Naal, Zouteland, Buitendijk, de Grie, De Kuil, Hoornder Nieuwland. Ze zijn grotendeels ontstaan door een repeterend proces van vloedhaken, verlanding en inpoldering dat zo kenmerkend is voor het ontstaan van het gebied ten zuiden van Den Hoorn en waarbij het Marsdiep voortdurend opschoof in zuidelijke richting. Door de aanleg van stuifdijken op de Hors zijn de Horsmeertjes ontstaan evenals de Kreeftepolder. Zoals gezegd, het proces van duinvorming gaat nog steeds door.

De eerste vloedhaak ligt 1 km ten zuiden van Den Hoorn en loopt, zoals alle vloedhaken, van west naar oost. Op deze aangestoven duinrichel liggen de Rommelweel (oudste dijkdoorbraak van het hele gebied), Oude Hoorn (vroegere nederzetting ten zuiden van Den Hoorn) en de Havensluis (vroeger haventje van Den Hoorn).

Op de tweede vloedhaak vormde zich een duinrichel welke de noordkant van de Mokbaai begrensd. Het meest markante duin daarop was Neeltjesnol, van waaraf de komende en gaande schepen konden worden verwelkomd respectievelijk uitgezwaaid.

De derde vloedhaak is grotendeels kunstmatig tot stand gekomen. Deze stuifdijk diende als barrière om het stuivend zand op te vangen dat anders in de Mokbaai terecht zou komen. De Mokbaai is een restant van de vroegere doorvaart Waddenzee/Noordzee en was in het verleden ankerplaats voor schepen van onder meer de VOC. Totdat de baai door overstuiving te ondiep werd. De MOK zelf ligt op de derde vloedhaak en was oorspronkelijk het vliegveld voor watervliegtuigen van de marine. In WOII bezet door de Duitsers. In de Russenoorlog aanvoerhaven voor versterkingen van de Duitsers. Ter plaatse zijn toen een aantal Texelaars gefusilleerd. Voor hen is er een herdenkingsmonument opgericht. Ook vele Georgische opstandelingen vonden er de dood voor het vuurpeloton

In de erfgoednota is het volgende samenvattende schema opgenomen:

A Ontwikkelen Texels eigen	B Behouden, zorg en opvang erfgoed in de context	C Beleven en bewustwording, erfgoed als inspiratie
1 Erfgoed als inspiratie voor de versterking van Texelse identiteit en imago. 2 Borging van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening. Actie 1: Cultuurhistorische verkenning kerngebieden opstellen. 3 Herbestemming van monumentale gebouwen voor instandhouding voor de toekomst. Actie 2: Begeleiden eigenaren van erfgoed. 4 Voortzetten en interpreteren van lokale bouwtradities en gebruiken naar eigentijdse toepassingen. Actie 3: Inventariseren Texelse kenmerken bij monumenten. Actie 4: Onderzoek naar Texelse bouwtraditie voor de toekomst. 'Zo bouwt Texel.'	5 Behouden en versterken diversiteit van Texelse monumenten in hun karakteristieke landschappelijke of bebouwde context Actie 5: Opstellen en uitvoeren aanwijzingsprogramma. Actie 6: Aanpassen subsidieregeling gemeentelijke monumenten. Actie 7: Stichting dorpsherstel en de Liew uitnodigen contact eigenaren monumenten te onderhouden. Actie 8: Onderzoek naar andere financieringsmogelijkheden voor behoud erfgoed. Actie 9: Opstellen onderhouds- en restauratierichtlijn monumenten. Actie 10: Instandhouding gemeentelijke monumenten vastleggen in verordening. Actie 10a: Onderzoek doen naar behoud en versterken mobiel erfgoed 6 Beschermen archeologische vindplaatsen op land en onder water. Actie 11: Opstellen archeologische waardenkaart Waddenzee en maritiem archeologiebeleid. Actie 12: Opbouwen en actueel houden van een inventarisatiekaart en database van de Texelse waterbodem. Actie 13: Selectie/de-selectie gemeentelijke vindplaatsen/wrakken en het opstellen instandhoudingsplan gemeentelijke vindplaatsen. Actie 14: Onderzoek naar mogelijkheid tot het opzetten van een gemeentelijk transitie-depot. Actie 15: Voor uitvoering taak archeologie aansluiten bij archeologische dienst West-Friesland.	7 Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland. Actie 16: Marketing; Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland met hoogtepunt 'Reede van Texel'. 8 Kennis van de bijzondere diversiteit van het erfgoed bij bewoners vergroten. Actie 17: Informatiepagina over erfgoed opbouwen met Stichting Dorpsherstel Texel. Actie 18: Mede organiseren tweejaarlijks erfgoedplatform. Actie 19: Actualiseren lesmateriaal Erfgoedprogramma scholieren. Actie 20: Lokale media berichten over geschiedenis van Texel. Actie 21: Aandacht genereren voor archeologiedagen. 9 Zichtbaar maken en/of houden van erfgoedsporen in het landschap. Actie 22: Onderzoeken of en hoe Brakenstein als bezoekerscentrum kan functioneren. Actie 23: Onderzoek mogelijke restauratie en expositie 'Witte Portaal'. Actie 24: Onderzoeken of en hoe barakken op de Schans te herbouwen. Actie 25: Opstellen bouwhistorisch onderzoek.

Bijlage 1 bij de erfgoednota: Uitvoering: instrumenten en activiteiten

Bijlage 1 van de Erfgoednota onderscheidt 25 acties.

1. Erfgoed als inspiratie voor de versterking van Texelse identiteit en imago.
2. Borging van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening.
Actie 1: Cultuurhistorische verkenning kerngebieden opstellen.
3. Herbestemming van monumentale gebouwen voor instandhouding in de toekomst.
Actie 2: Begeleiden eigenaren van erfgoed.
4. Voortzetten en interpreteren van lokale bouwtradities en gebruiken naar eigentijdse toepassingen.

Actie 3: Inventariseren Texelse kenmerken bij monumenten.

Actie 4: Onderzoek naar Texelse bouwtraditie voor de toekomst. 'Zo bouwt Texel.'

5. Behouden en versterken diversiteit van Texelse monumenten in hun karakteristieke landschappelijke of bebouwde context.

Actie 5: Opstellen en uitvoeren aanwijzingsprogramma.

Actie 6: Aanpassen subsidieregeling gemeentelijke monumenten.

Actie 7: Stichting dorpssherstel en de Lieuw Texel uitnodigen contact eigenaren monumenten te onderhouden.

Actie 8: Onderzoek naar andere financieringsmogelijkheden voor behoud erfgoed.

Actie 2.1: Begeleiden eigenaren van erfgoed.

Actie 9: Opstellen onderhouds- en restauratierichtlijn monumenten.

Actie 10: Instandhouding gemeentelijke monumenten vastleggen in verordening.

6. Beschermen archeologische vindplaatsen op land en onder water.

Actie 11: Opstellen archeologische waardenkaart Waddenzee en maritiem archeologiebeleid.

Actie 12: Opbouwen en actueel houden van een inventarisatiekaart en database van de Texelse waterbodem.

Actie 13: Selectie/de-selectie gemeentelijke vindplaatsen/wrakken en het opstellen instandhoudingsplan gemeentelijke vindplaatsen.

Actie 14: Onderzoek naar mogelijkheid tot het opzetten van een gemeentelijk transitie-depot.

Actie 15: Voor uitvoering taak archeologie aansluiten bij archeologische dienst West-Friesland.

7. Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland.

Actie 16: Marketing; Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland met hoogtepunt 'Reede van Texel'.

8. Kennis van de bijzondere diversiteit van het erfgoed vergroten bij bewoners.

Actie 17: Informatiepagina over erfgoed opbouwen met Stichting Dorpssherstel.

Actie 18: Mede organiseren tweejaarlijks erfgoedplatform.

Actie 19: Actualiseren lesmateriaal Erfgoedprogramma scholieren.

Actie 20: Lokale media berichten over geschiedenis van Texel.

Actie 21: Aandacht genereren voor archeologiedagen.

9. Zichtbaar maken en/of houden van erfgoedsporen in het landschap.

Actie 22: Onderzoeken of en hoe Brakenstein als bezoekerscentrum kan functioneren.

Actie 23: Onderzoek mogelijke restauratie en expositie 'Witte Portaal'.

Actie 24: Onderzoeken of en hoe barakken op de Schans te herbouwen.

Actie 25: Opstellen bouwhistorisch onderzoek

De erfgoednota Texel 2017 heeft voorts de volgende bijlagen:

2. Wat doen we al en wat kan beter?
3. Uitvoeringsprogramma
4. Informatie
5. Ontwikkelingen
6. Bronnen

Deze laten we op deze plek buiten beschouwing.